

ROMÂNII ÎN „MARELE RĂZBOI” ANUL 1918

Documente, impresii, mărturii

Coordonator:

General-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu

EDITURA MILITARĂ,
BUCUREȘTI, 2019

Prefață	7
Notă asupra ediției	51
Abrevieri	55
Lista documentelor	57
Capitolul 1. De la armistițiul cu Puterile Centrale la preliminariile Păcii de la Buftea	75
Introducere	75
Documente	78
Capitolul 2. Pacea de la București cu Puterile Centrale (24 aprilie/7 mai). Negocieri, prevederi, consecințe	183
Introducere	183
Documente	187
Capitolul 3. România sub guvernarea lui Alexandru Marghiloman (martie-octombrie 1918)	233
Introducere	233
Documente	237
Capitolul 4. Unirea Basarabiei cu România	305
Introducere	305
Documente	309
Capitolul 5. Activitatea românilor în țările puterilor aliate și asociate (Franța, Italia, Statele Unite ale Americii, Marea Britanie)	369
Introducere	369
Documente	373
Capitolul 6. Sfârșitul războiului european. reîntrirea în acțiune a României	409
Introducere	409
Documente	413
Capitolul 7. Unirea Bucovinei cu România	495
Introducere	495
Documente	499
Capitolul 8. Unirea Transilvaniei, Banatului și Maramureșului cu România	525
Introducere	525
Documente	529
Cronologie	577
Bibliografie	587
Indice de nume	599

DE LA ARMISTIȚIUL CU PUTERILE CENTRALE LA PRELIMINĂRIILE PĂCII DE LA BUFTEA

Introducere

La începutul anului 1918, situația României era dramatică, iar perspectivele erau cât se poate de îngrijorătoare, având în vedere mai ales evoluțiile externe. Ca urmare a ieșirii Rusiei din război și demantelării *de facto* a Frontului de Est, România a fost obligată să încheie armistițiul de la Focșani (26 noiembrie/9 decembrie 1917), ceea ce a dus și la suspendarea activităților maritime. (*Documentul nr. 15*)

În plus, relațiile cu bolșevicii, noua putere de la Petrograd, s-au înrăutățit considerabil, astfel că în ultima zi a anului 1917 misiunea diplomatică română din capitala Rusiei, în frunte cu ministrul Constantin Diamandy, a fost arestată. Diplomații români au fost eliberați la intervenția energetică a corpului diplomatic de la Petrograd.

Peste aproape două săptămâni, respectiv la 13/26 ianuarie 1918, guvernul bolșevic a rupt relațiile cu România și a blocat tezaurul depus la Moscova spre păstrare la sfârșitul anului 1916¹. Motivul principal invocat a fost intrarea armatei române în Basarabia la cererea autorităților legitime din acest tânăr stat. Ca urmare a acestui gest, situația României s-a agravat considerabil, ea având acum inamic nu numai Puterile Centrale, ci și pe fostul aliat, Rusia, devenită acum bolșevică.

În plus, la 27 ianuarie/9 februarie 1918, Puterile Centrale și Ucraina au încheiat, la Brest Litovsk, pacea, aceasta din urmă devenind subiect al sistemului internațional, ceea ce a provocat, în perioada ulterioară, greutatea suplimentară statului român.

Conștient de completa izolare a României, Puterile Centrale n-au ezitat să profite de această situație și la 23 ianuarie/5 februarie 1918 au adresat un ultimatum pentru începerea tratatelor de pace. Solicitarea a generat o criză politică gravă, cele două partide care formau guvernul, Partidul Național Liberal, condus de Ion I.C. Brătianu, și Partidul Conservator Democrat, lider fiind Take Ionescu, având viziuni diferite asupra modalităților de rezolvare. Premierul Brătianu era conștient de necesitatea începerii negocierilor de pace, pe care le dorea prelun-

¹ *Relații româno-sovietice. Documente, vol. I. 1917-1934*. Redactor responsabil al ediției române Dumitru Preda, București, Editura Enciclopedică, 1999, p. 16. Pentru problematica tezaurului a se vedea, între altele, Mihail Gr. Romașcanu, *Tezaurul român de la Moscova*, București, Editura Cartea Românească, 1934. Viorica Moisuc (coordonator), *Tezaurul României la Moscova. Documente (1916-1917)*, București, Editura Globus, 1993. A.A. Mossolov, *Misiunea mea în România (Memorii)*, ediție de Marin C. Stănescu, Editura Silex, București, 1997. *Tezaurul Băncii Naționale a României la Moscova. Documente*, cuvânt înainte de prof. univ. dr. Mugur Isărescu, ediție de Marian Ștefan și Cristian Păunescu, Editura Fundației Culturale Magazin Istoric, București, 1999; Viorica Moisuc, *Românii și politica externă rusească. Un secol din istoria tezaurului românesc „păstrat” la Moscova (studiu și documente)*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2013 etc.

gite cât mai mult, sperând la o evoluție pozitivă pentru Antanta pe fronturile de luptă și, în special, pe cel occidental. Mai mult, el dorea pacea, dar nu orice fel de pace, aceasta urmând a fi negociată de către un alt guvern. Oricum, viitoarea pace nu trebuia să fie negociată, condițiile urmând a fi primite în bloc, lucrul acesta reprezentând un avantaj în fața aliaților care puteau să observe caracterul ei impus. (*Documentul nr. 30*)

Take Ionescu dorea ca România să refuze negocierile de pace, să urmeze o politică de rezistență pentru a-și păstra credibilitatea față de aliați. De altfel, și țările Antantei, în special Franța, se opuneau din răspunderi încetării beligeranței României, întrucât această decizie afecta direct efortul militar pe teatrul de operații occidental, Puterile Centrale având posibilitatea să transfere forțe din est pe celelalte fronturi.

Autoritățile de la Paris, în frunte cu premierul Georges Clemenceau, generalul Henri Mathias Berthelot, șeful Misiunii Militare Franceze, au exercitat, încă din toamna anului 1917, când se profila colapsul pe Frontul de Est, mari presiuni asupra autorităților de la Iași pentru continuarea rezistenței. S-au imaginat formule care să mențină activ frontul românesc, între care menționăm: antrenarea Ucrainei și a forțelor sale armate, estimate la 60 de divizii, retragerea armatei și autorităților în Rusia și continuarea rezistenței; organizarea în regiunea Tecuci-Bârlad-Vaslui a unui „triumf al morții”, unde armata română să reziste Puterilor Centrale¹ etc. (*Documentele nr. 10, 12, 13, 18, 20, 21, 24, 25, 26, 31, 34*) Toate acestea s-au dovedit, în cele din urmă, simple iluzii, realitatea de pe teren fiind mult mai puternică decât dorințele guvernelor occidentale.

Brătianu era convins de faptul că România nu putea evita pacea, alternativa fiind sinuciderea. Referitor la acest aspect, Saint-Aulaire, ministrul Franței la Iași, scria: „Cunoșteam poziția lui de neclintit: ar fi demisionat mai curând decât să negocieze o pace separată, dar l-ar sfătui pe rege să pună pe altul să o negocieze, chiar de-ar fi să nu o ratifice. Contrar suveranului său, viteaz din alte vremuri, visând să cadă cu spada în mână ca un paladin apărând concepția sa cavalească asupra onoarei militare, Brătianu afirma că, dacă un astfel de gest este legitim și chiar sublim pentru un individ, un om politic nu are dreptul să-l impună țării sale. O națiune, spunea el, este un patrimoniu indivizibil, iar fiecare generație se bucură doar de uzufructul lui și trebuie să dea socoteală generațiilor următoare, ceea ce exclude dreptul la sinucidere și îi obligă pe conducătorii ei să nu pretindă decât sacrificii în folosul viitorului acesteia. „Mă întreb, îmi mărturisea el, dacă nu am depășit deja această măsură, și asta mă împiedică să dorm”. (*Documentul nr. 41*)

În cele din urmă, prins între solicitările ultimative ale Puterilor Centrale, acuzele aliaților și în special ale lui Clemenceau și opoziția neclintită a partenerului de coaliție, Take Ionescu, prim-ministrul Brătianu a demisionat, iar la sfatul său, regele Ferdinand a încredințat generalului Alexandru Averescu, formarea guvernului. (*Documentele nr. 36, 38*)

Bucurându-se de o reală popularitate în armată și în opinia publică, Averescu a apreciat eronat poziția sa și nu a ascultat sfaturile abilului Brătianu de a prelungi tratativele și de a negocia cu „mâna pe sabie”.

Convins că a venit momentul său de glorie, el l-a contactat direct pe mareșalul August von Mackensen, pe care îl cunoștea din stagiul său de atașat militar la Berlin, cu speranța că va obține din partea acestuia condiții favorabile. Decepția a fost mare, Mackensen primindu-l cu toată politețea pe Averescu, dar dându-i de înțeles că decizia aparține autorităților politice și nu celor militare. (*Documentele nr. 43, 45, 46*) În consecință, prim-ministrul s-a întâlnit cu miniștrii de externe german și austro-ungar, Richard von Kühlmann și Ottokar Czernin (*Documentele nr. 47, 49*), iar cerințele acestora i-au spulberat orice iluzie asupra tratamentului pe care Germania și Austro-Ungaria îl pregăteau României.

¹ Henri Berthelot, *Memorii și corespondență 1916-1919*, introducere de Glenn Torrey, Editura Militară, București, 2012, p. 293-336.

După umilitoarea întrevvedere din gara Răcăciuni a regelui Ferdinand cu Czernin (*Documentul nr. 53*) în care monarhului României i s-a condiționat rămânerea pe tron în schimbul acceptării păcii, au avut loc într-o atmosferă foarte tensionată trei consilii de coroană care să decidă conduita României.

Există trei mari versiuni asupra celor discutate în aceste reuniuni cruciale pentru destinul României, între care există unele diferențe. În primul rând, premierul Alexandru Averescu a lăsat versiunea sa în volumul II al *Notițelor zilnice din războiu*. (*Documentele 54, 58, 61*) O a doua a fost publicată de N. Iorga în *Revista Istorică*¹, dar are girul lui Ion I.C. Brătianu, fapt recunoscut de autor². (*Documentele nr. 55, 59, 62*) În sfârșit, există și varianta lui Constantin Argetoianu, ministrul de justiție în guvernul Averescu și participant la reuniuni, care în cunoscutele sale *Memorii* oferă informații ce contrazic în unele privințe varianta „Iorga-Brătianu”. (*Documentele nr. 56, 60, 63*)

Dincolo de nuanțele conținute de cele trei variante, situația României era dramatică, alternativele fiind începerea tratativelor de pace sau dispariția sa de pe hartă, întrucât posibilitățile de rezistență erau foarte reduse, izolarea fiind totală.

Pentru a completa tabloul, amintim și de „acordul Averescu-Rakovski”, mult discutat atât în epocă, dar mai ales în istoriografie. (*Documentele 65, 67*) Opiniile celor doi semnatari – prim-ministrul Alexandru Averescu și Cristian Rakovski, fostul lider al Partidului Social-Democrat din România – asupra acestei înțelegeri sunt opuse. Averescu a susținut că nu a acceptat părăsirea Barasabiei, din moment ce Benderul (Tighina) rămânea sub controlul armatei române. Rakovski a apreciat, dimpotrivă, că punctul central al acordului era plecarea forțelor militare românești din Basarabia, România urmând să nu mai intervină militar în teritoriul dintre Prut și Nistru. Cert este că, în perioada ulterioară, acordul a fost invocat de către autoritățile sovietice drept argument al respingerii unirii Basarabiei cu România³.

Pe baza deciziei consiliilor de coroană, guvernul Averescu a început negocierile pentru încheierea tratatului de pace, delegația română fiind condusă de Constantin Argetoianu, ministrul justiției, N. Mișu, ministrul Afacerilor Externe, nemaiajungând în țară să ocupe postul. (*Documentul nr. 66*)

La 20 februarie/5 martie 1918 s-a semnat la Buftea preliminariile păcii dintre România și Puterile Centrale, prevederile fiind foarte dure: cedarea Dobrogei, dar statul român beneficia de un drum de acces până la Constanța; rectificări de frontieră în favoarea Austro-Ungariei, demobilizarea armatei prin licențierea a cel puțin opt divizii; plecarea misiunilor străine; impunerea unor condiții economice grele; acceptarea tranzitului trupelor Puterilor Centrale spre Ucraina și sudul Rusiei. (*Documentul nr. 74*)

¹ N. Iorga, *Acte privitoare la istoria marelui război*, extras din „Revista istorică”, anul XVIII, nr. 7-9, 1932. p. 193-204.

² N. Iorga precizează: „Am copia acestor acte de la I. I.C. Brătianu. Nu e prea de vreme tipărirea lor. Ea fixează merite și responsabilități, care trebuie știute”. Această variantă este cunoscută sub denumirea de „Iorga-Brătianu”.

³ Frederic C. Nanu, *Politica externă a României 1919-1933*, traducere de I. Roșu și E. Ungureanu, Institutul European, Iași, 1993, p. 109-109; I. M. Oprea, *România și Imperiul Rus 1900-1924*, vol. 1, Editura Albatros, București, 1998, p. 235-244; Al. V. Boldur, *Imperialismul sovietic și România*, ediție de I. Alexandrescu, Editura Militară, București, 2000, p. 108-112; Ludmila Rotari, *Mișcarea subversivă din Basarabia în anii 1918-1924*, Editura Enciclopedică, București, 2004, p. 53-54; Petre Otu, *Mareșalul Alexandru Averescu. Militarul, omul politic, legenda*, Editura Militară, București, 2005, p. 212-215; Emilian Bold, Răzvan O. Locovei, *Relații româno-sovietice (1918-1941)*, indice general Al. Ioniță, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2008, p. 65-67; Florin Constantiniu, *Rakovski, Tezaurul și raporturile româno-sovietice (1917-1918)*, „Academia Română. Memoriile Secției de științe istorice și arheologice”, seria IV, tom XXXIV, 2001, Editura Academiei Române, p. 61-72; *Idem*, *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a IV-a, revizuită și adăugită, Editura Univers Enciclopedic, Gold, București, 2011, p. 283; Alexandru M. Mironov, *Vremea încercărilor. Relațiile româno-sovietice 1930-1940*, cuvânt înainte de Constantin Bușe, Institutul pentru Studiul Totalitarismului, București, 2013, p. 41-46 etc.

Prin aceasta, România devenea o simplă anexă a Germaniei, care era interesată de exploatarea resurselor românești. Între timp, a apărut un incident neplăcut, Averescu fiind acuzat de faptul că dorește împiedicarea plecării Misiunii Militare Franceze, conduse de generalul Henri Mathias Berthelot. Licențierea misiunilor militare străine era o prevedere a tratatului de pace preliminar cu Puterile Centrale. (*Documentele nr. 69, 70, 71*) Până la urmă s-a dovedit a fi o înscenare pusă la cale de adversarii prim-ministrului, Misiunea Militară Franceză părăsind teritoriul românesc fără probleme deosebite. Plecarea acestora a fost regretată de o mare parte a spectrului politic românesc, de opinia publică.

Între timp, guvernul Averescu a demisionat (*Documentul nr. 72*), în locul lui fiind adusă o echipă condusă de liderul conservator Alexandru Marghiloman, ce rămăsese la București pe timpul ocupației Puterilor Centrale.

Se poate aprecia că guvernul Averescu a fost unul de tranziție, regele Ferdinand, sfătuit de Ion I.C. Brătianu și Barbu Știrbei, având intenția încă de la începutul crizei să aducă la putere un executiv condus de o persoană agreată de adversar.

Această perspectivă a fost evocată de Ion I.C. Brătianu în Consiliul de Coroană din 19 februarie/4 martie 1918: „Dacă nu s-a admis soluția rezistenței și s-a dat și inamicului această convingere, orice discuție este inutilă. Rămâne numai alternativa: sau negocieri cu concursul celor de la București, care, prin încrederea ce inspiră dușmanilor, vor obține condițiuni mai ușoare, sau renunțarea la orice discuție, ca cea mai energică protestare morală”. (*Documentul nr. 62*)

Cum soluția rezistenței a fost respinsă de majoritatea liderilor politici, iar experimentul numit guvernul Averescu a fost un eșec, României i-a rămas doar varianta de a negocia cu dușmanul, sarcină care i-a revenit guvernului Marghiloman.

1. 19 decembrie 1917/1 ianuarie 1918, Iași, Scrisoarea adresată de locotenent-colonel H.E. Yates¹, atașatul militar american, colonelului Victor Pétin², șeful de stat-major al Misiunii Militare Franceze, prin care subliniază necesitatea unei acțiuni mai energice pe lângă autoritățile române în scopul menținerii unei forțe credibile pe Frontul de Est

American Legation, Office of the Military Attaché, Jassy, 1 Janvier 1918

Monsieur le Colonel V. Pétin, Chef de l'Etat Major de la Mission Française en Roumanie
Mon Colonel,

1) Comme vous le savez, la situation politique ici est de nouveau tendue.

2) Nous devons reconnaître qu'à présent, ce n'est pas nous les militaires qui peuvent influencer directement l'opinion des dirigeants politiques roumains, car les rencontres avec eux sont tenues par nos ministres.

3) Il est exact que nous sommes tous très occupés, mais il est important de rester en contact journalier avec nos Ministres. J'avoue que j'ai omis de le faire.

4) L'cause de cette lettre est que le Ministre d'Amérique m'a dit qu'on lui avait dit qu'il était le plus optimiste des Alliés. Je ne comprend pas ceci, car ils devraient être tous également optimistes. Nous ne devons pas oublier que nos Ministres sont des civils et les Ministres roumains sont aussi des civils, et que bien des choses qui leur semblent impossibles, nous paraissent, comme à des militaires, absolument possibles.

5) Comme je l'ai dit souvent, la seule chose à faire est de garder une force réelle quelque part en Russie, indifféremment de sa grandeur. Cette force doit être le noyau autour duquel et avec l'assistance duquel une plus grande force pourra être rassemblée, quand la Russie se tournera de nouveau vers nous et pour reprendre de nouveau la lutte. L'Armée Roumaine devrait et peut être la plus grande part de ce noyau. Si nous pouvons obtenir des dirigeants politiques roumains d'accepter cette idée et d'oublier toutes les autres, nous aurons accompli une grande chose. Le Ministre d'Amérique m'a assuré qu'il fait de son mieux pour faire ceci.

6) Inutile de dire que pour cette action de la Roumanie, qui peut entraîner à une retraite temporaire de l'Armée en Roumanie, les Alliés devraient lui donner des garanties pour son future. Le meilleur serait de demander ce que la Roumanie désire, et alors essayer de la satisfaire.

7) Comme j'ai écrit, la politique des Alliés à Péetrograd a été contraire à notre travail ici, et un essai devrait être fait pour qu'ils soient en harmonie avec nous.

¹ Halsey Edward Yates (1876-1963), ofițer american de infanterie. Grade: căpitan – 15 august 1906; maior – 15 mai 1917; locotenent-colonel – 1 iulie 1920; colonel – 26 octombrie 1921. Atașat militar în România între 1916 și 1919. În perioada august-decembrie 1919 a reorganizat jandarmeria din Ungaria. Și-a continuat cariera militară până în 1940, când a trecut în rezervă.

² Victor Pétin (1872-1962), general de corp de armată francez. Cu gradul de locotenent-colonel (2 iulie 1915) și colonel (31 decembrie 1916), a fost șeful de stat-major al Misiunii Militare Franceze în România (22 septembrie 1916-31 decembrie 1917), adjunct al șefului Misiunii (1 ianuarie-16 mai 1918), atașat militar al Franței în România (6 mai 1919-20 martie 1923; 2 septembrie 1939-1 iulie 1940). A elaborat lucrarea *Le Drame Roumain* (1916-1918), tradusă în limba română de Eugen Pelin (*Drama României*, Editura Militară, București, 2016).

8) De tous les Alliés, c'est le Général Berthelot¹ qui a la plus grande influence ici, et j'espère qu'il sera capable d'inculquer personnellement une peu de son optimisme aux ministres roumains.

9) Cette lettre n'est pas très claire, mais je crois que vous comprendrez ce que j'essaye d'exprimer.

Agreez, mon Colonel, l'assurance de ma plus parfaite considération.

Lt. Colonel H. E. Yates

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, inv. 1492, rola 174, c. 689-690]

2. 21 decembrie 1917/3 ianuarie 1918, Însemnare a generalului Henri Mathias Berthelot referitoare la extinderea propagandei pacifiste în România

Propaganda pacifistă capătă aspecte grave. Faimosul triumghi al morții, lansat pentru binele cauzei, se află acum pe buzele tuturor. Se mai spune că eu urmăresc nimicirea completă a României și a armatei sale. Îmi este greu să combat eficient aceste idei. Degeaba spun că sunt gata, împreună cu întreaga Misiune Franceză, să urmez până la capăt soarta camarazilor noștri români, mi se atribuie cele mai negre intenții! S-a ajuns să se spună că eu sunt cel care îl influențează pe Clemenceau², și de aici și intransigența lui, ca și cum intransigența lui Clemenceau ar avea nevoie de încurajări!

Îmi dau seama însă foarte bine că Brătianu nu vrea să facă nimic pentru a opri această nefastă propagandă!

[General Henri Berthelot, *Memorii și corespondență 1916-1919*, introducere de Glenn Torrey, Editura Militară București, 2012]

3. 22 decembrie 1917/4 ianuarie 1918, Telegrama trimisă de contele de Saint-Aulaire³, ce conține declarațiile lui Take Ionescu⁴ și Barbu Știrbei⁵ referitoare la situația din România

¹ Henri Mathias Berthelot (1861-1931), general, șef al Misiunii Militare Franceze în România (octombrie 1916-martie 1918). A avut o contribuție majoră la reorganizarea armatei române și la luptele din toamna anului 1916 și vara anului 1917. În toamna anului 1917 și la începutul anului 1918 a susținut cu tărie continuarea rezistenței României împotriva Puterilor Centrale. A părăsit țara, la 12 martie 1918, după încheierea preliminarilor păcii de la Bufta.

² Georges Clemenceau (1841-1929), om politic francez de primă mărime. În noiembrie 1917 a fost investit șef al guvernului, având o contribuție majoră la victoria din anul 1918. Împreună cu W. Wilson, Clemenceau a fost principalul artizan al tratatului de la Versailles (1919).

³ Charles-Auguste-Félix, conte de Beaupoil de Saint-Aulaire (1860-1954), diplomat, ministrul plenipotențiar al Franței în România (1916-1920). S-a manifestat ca un susținător al intereselor românești, intrând din această cauză în dispută cu unii lideri francezi, cum ar fi G. Clemenceau. A continuat activitatea diplomatică mai întâi la Madrid (1920), apoi la Londra (1924). Memoriile sale, *Confessions d'un vieux diplomate*, apărute la Editura Flammarion din Paris, conțin 200 de pagini despre misiunea diplomatică în România și sunt extrem de utile pentru cunoașterea perioadei dificile a războiului.

⁴ Take Ionescu (1858-1922), avocat și om politic conservator, șef al Partidului Conservator Democrat, creat în 1908. Ministru în mai multe cabinete conservatoare. A fost un adept convins al intrării României în război alături de Antanta. A acceptat să intre la guvernare alături de Partidul Național Liberal, deținând funcția de ministru fără portofoliu (decembrie 1916-iulie 1917) și vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (iulie 1917-ianuarie 1918). După război a fost ministru de externe în cabinetul condus de Alexandru Averescu (1920-1921), apoi, pentru o lună de zile (decembrie 1921-ianuarie 1922), prim-ministru. A fost unul dintre inițiatorii Micii Înțelegeri, alianță regională formată din România, Cehoslovacia, Iugoslavia.

⁵ Barbu Știrbei (1872-1946), nepot al domnitorului Barbu Știrbei (1849-1856), cumnat al lui Ion I.C. Brătianu și prim-ministru (4-20 iunie 1927). Administrator al Domeniilor Coroanei (1913-1927) și intim al

Jassy, 4 Janvier 1918

Respect pentru oameni și cărți

M. Take Jonesco est venu hier me tenir le langage suivant:

„La paix séparée de la Roumanie est inévitable et imminente si les Puissances alliées n'y mettent leur veto. Qu'elles déclarent tout de suite qu'en aucun cas elles n'admettront une paix séparée légale et qu'elles invitent le Roi et le Gouvernement à tout mettre en œuvre avec le concours des Alliés pour se retirer en Russie sous la protection d'une partie de l'armée. En ce cas, les partisans de la paix séparée qui exploitent le silence de l'Entente devront s'incliner et s'ils ne s'inclinent pas spontanément, je les y contraindrai en menaçant le Roi de me retirer du Cabinet ainsi que tous mes amis qui sont pleinement d'accord moi. Mais que les Puissances alliées ou du moins la France et l'Angleterre se prononcent sans délai.” M. Take Jonesco m'a exposé ensuite avec beaucoup de forces les conséquences que toute paix séparée légale entraînera pour les Puissances alliées:

1. Effet du désastre partout.

2. Mainmise durable de l'Allemagne sur la Roumanie. En effet, la paix légale sera par la force des choses définitive tout en étant aussi allemande qu'une paix de fait éventuellement conclue avec un Gouvernement germanophile, mais la paix de fait serait détruite après la victoire de l'Entente par la paix générale qui rétablira en même temps en Roumanie l'ancien ordre de choses et l'influence des Puissances alliées.

3. Impossibilité d'une nouvelle résistance de l'armée roumaine et de toute réorganisation russe dont cette résistance est la base.

Si faute d'un veto formel immédiat des Puissances alliées le pays et l'armée sont abandonnés au courant chaque jour plus fort en faveur d'une paix séparée légale, il sera trop tard pour tenter de le remonter.

J'ai répondu à M. Take Jonesco que personnellement je me rends compte comme lui de l'urgente nécessité de ce veto et que j'ai demandé à mon Gouvernement l'autorisation de le formuler. Il a insisté pour que je renouvelle en mon nom cette demande. Il se propose de faire la même démarche auprès de mon collègue anglais.

Ce matin le Prince Stirbey, confident du Roi, est venu me tenir un langage analogue:

„Le Roi, m-a-t-il dit, préfère les risques d'un exode en Russie à la situation de préfet allemand à Bucarest. Mais il s'y résignera le jour où comme en est en train de le faire, on lui aura démontré que son devoir l'exige dans l'intérêt du surtout, peut l'arrêter sur cette pente. Cette intervention doit être immédiate afin de ne pas être devancée par des propositions de paix trop avantageuses, en apparence du moins, pour être repoussées. Si les Puissances alliées parlent nettement et sans délai elles peuvent obtenir du Roi le renvoi de ceux des ministres qui ne serviraient pas à fond et de bon cœur sa politique ainsi que le remplacement de certains généraux par des chefs plus sûrs”. De même que M. Take Jonesco, le Prince Stirbey m'a demandé de faire part de sa démarche à mon Gouvernement.

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 90, dosar XIV, c. 31-36]

reginei Maria. Prin aceasta a avut o influență puternică asupra cuplului regal și în viața politică românească. În timpul Primului Război Mondial, cu grad de maior, a îndeplinit diferite misiuni în cadrul Casei Militare Regale. În anul 1944, a fost trimis la Cairo pentru a trata cu reprezentanții Coaliției Națiunilor Unite ieșirea din război a României. A făcut parte din delegația care a semnat, la Moscova, în noaptea de 12/13 septembrie 1944, Convenția de armistițiu dintre România și Coaliția Națiunilor Unite.

4. 22 decembrie 1917/4 ianuarie 1918, Paris, Scrisoarea lui Raymond Poincaré¹, președintele Franței, către regele Ferdinand

Paris, 4 Janvier 1918

Le Ministre des Affaires Etrangères à Ministre français, Jassy

Veuillez remettre au Roi Ferdinand le télégramme suivant du Président de la République:

„Je remercie Votre Majesté de ses vœux et le lui adresse là les miens pour Elle et pour la Roumanie. Je prie également Votre Majesté de recevoir mes vives félicitations et celles du Gouvernement de la République pour la rapidité et l'énergie avec lesquelles ont été arrêtées et réprimées, sous sa haute inspiration, les funestes tentatives de désordre et de désorganisation. L'heureux succès de ces mesures de salut permet d'espérer que la Roumanie, triomphant de toutes les intrigues et méprisant toutes les menaces, conservera, en ces heures tragiques, sa pleine liberté de décision et que fidèle à ses traditions de patriotisme et d'honneur, elle prendra le parti de refuser toute composition avec nos ennemis communs. Comme le sait Votre Majesté, la France, entièrement d'accord avec l'Angleterre et l'Amérique, poursuit ses efforts en Russie méridionale pour y grouper et y fortifier tous les éléments qui peuvent offrir un appui à la vaillante armée roumaine et assurer sa retraite en cas de nécessité. En défendant pied à pied le territoire roumain, les héroïques troupes de Votre Majesté contribueront, du reste, à la victoire générale des Alliés, qui serait au contraire rendue plus lente et plus dure par l'abstention militaire de la Roumanie. Tous les vœux de la France accompagnent Votre Majesté dans sa magnifique résistance à l'envahisseur

Raymond Poincaré

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 90, dosar XIV, c. 37-38]

5. 22 decembrie 1917/4 ianuarie 1918, Paris, Telegrama lui Georges Clemenceau, prim-ministrul Franței, adresată lui Ion I.C. Brătianu², prim-ministrul României, prin care acesta este atenționat asupra consecințelor ce le-ar avea încheierea unei păci separate cu Puterile Centrale.

Légation de la République Française en Roumanie

Paris, le 4 Janvier 1918

A son Excellence Monsieur JEAN BRATIANO,

Président du Conseil,

Ministre des Affaires Etrangères

Jassy

J'apprends par le Général Berthelot que certains membres de votre Gouvernement sont en proie à une véritable panique qui leur fait envisager l'éventualité d'une paix séparée.

Je n'ose dire quels sentiments m'inspire cette information à laquelle m'avait préparé l'omission d'un simple souvenir aux Alliés dans le Discours du Trône. Je n'avais que trop bien prévu les conséquences de cet état d'esprit dans une dépêche contre laquelle vous avez vivement protesté.

¹ Raymond Nicolas Landry Poincaré (1860-1934), om politic francez, președinte al Consiliului de Miniștri și ministru al afacerilor străine (14 ianuarie 1912), președinte al republicii (17 ianuarie 1913-18 februarie 1920), apoi de mai multe ori prim-ministru și ministru al afacerilor străine.

² Ion I.C. Brătianu (1864-1927), om politic, președinte al Partidului Național Liberal și prim-ministru al României (1908-1910; 1914-1918; 1918-1919; 1922-1926).

Vous nous avez demandé notre confiance et nous vous l'avons donnée sans aucune réserve en n'épargnant aucun des moyens de vous venir en aide.

Cette confiance nous voulons la maintenir encore malgré les indications du Chef de notre Mission Militaire que nous espérons exagérées. Nous vous demandons seulement de réfléchir afin de ne pas vous laisser entraîner dans l'irréparable.

L'heure où les plus grands efforts sont faits pour reconstituer une base de résistance en Russie serait singulièrement choisie pour une défaillance roumaine.

Clemenceau

[Arh. M.A.E., fond 71-1914, E-2, partea II-a, vol. 34, f. 170-171]

6. 22 decembrie 1917/4 ianuarie 1918, Paris, Telegrama lui Stephen Pichon¹, ministrul Afacerilor Străine, adresată contelui de Saint Aulaire, ministrul Franței în România, în care reiterează necesitatea acordării unui sprijin financiar pentru generalul Henri Mathias Berthelot.

Paris, 4 Janvier 1918

Ministre des Affaires Etrangères à Ministre français, Jassy

Le Général Berthelot télégraphie que faute de crédits il ne peut commencer ses achats de ravitaillement. Je vous rappelle les termes de mon télégramme no. 488 du 4 décembre qui doit être interprété comme suit: Des crédits illimités sont ouverts au Général Berthelot pour ravitaillement de l'armée et à vous pour votre action politique. Ces crédits illimités ne se confondent pas avec les autres crédits d'ordre politique qui ont été ouverts par mes télégrammes ou ceux du Ministre de la Guerre, notamment avec celui de 100 millions pour l'organisation du Général Alexeieff² et avec celui de 20 millions de roubles pour le Caucase ouvert au Colonel Chardigny. Ils ne se confondent pas davantage avec les avances interalliées de 20 millions dollars à la Roumanie dont l'affectation n'a pas été précisée mais qui visent les besoins généraux paraissent comprendre aussi le ravitaillement ainsi qu'il résulte d'ailleurs de votre télégramme 725. Le Gouvernement français considère en tout cas qu'il a mis à votre disposition et à celle du Général Berthelot des moyens illimités.

S. Pichon

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, inv., rola 103, vol. 358, c. 43]

7. 23 decembrie 1917/5 ianuarie 1918, Petrograd, Telegrama lui Constantin Diamandy³, ministrul român în Rusia, adresată prim-ministrului Ion I.C. Brătianu, referitoare la acuza-

¹ Stephen Jean-Marie Pichon (1857-1933), om politic, diplomat și jurnalist francez de orientare radical-socialistă. A fost parlamentar în mai multe legislaturi (deputat și senator). Ministru de externe de mai multe ori: 1906-1911; 1913 (martie-decembrie); 1917-1920.

² Mihail Vasilievici Alexeev (1857-1918), general rus. La începutul războiului a comandat grupul de armate „sud-vest” și apoi pe cel de „nord-vest”. În 1915 a fost numit șeful STAVKA, de unde a fost înlocuit în noiembrie 1916 cu generalul Gurko, din cauza neînțelegerilor cu țarul Nicolae al II-lea. A revenit în fruntea acestui organism după înlăturarea țarului Nicolae al II-lea la începutul lunii martie 1917, pentru ca în vară să fie înlocuit. Aliații au încercat să-l utilizeze, cu dorința de a păstra activ frontul de est.

³ Constantin Diamandy (1868-1931), diplomat român. A funcționat ca șef de legatie în mai multe capitale: Sofia (1910-1912); Roma (1913) și Petrograd (1914-1918), aici fiind arestat de bolșevici la sfârșitul anului 1917 și eliberat la protestul corpului diplomatic acreditat la Petrograd. A fost membru al delegației române la Conferința de Pace de la Paris (1919). În perioada 1924-1930 a fost ministru plenipotențiar al României la Paris, semnând, în 1926, tratatul cu Franța.

ția guvernului bolșevic de implicare a ofițerilor francezi în susținerea mișcărilor contrarevoluționare

Respect pentru oameni și cărți

Petrograd

Le 23 Dec./5 Janv. 1918

Reçu le 5/18 Janv. 1918

Excellence Bratianu

Jassy

Commentant la réponse de la mission militaire française à la note de Trotzky¹ sur la conduite des officiers français dans le Sud de la Russie – „Isvestia” accuse la Mission française d’être la source de provocations que la Russie révolutionnaire ne supporte plus sur son territoire – suivent les appréciations suivantes: les officiers français de Kiev se rendant sur le Don sous prétexte d’approvisionnements ne font que la liaison entre le Gl. Alexeiew, la Rada² et Kaledine³. Les officiers Alliés poussent l’insolence jusqu’à prendre part à la contre-révolution, doivent être rappelés à Petrograd et renvoyés en France – vu que sur le territoire français les officiers qui contrarient réglemens peuvent être fusillés – les officiers rappelés ne peuvent plus être considérés, comme agents diplomatiques et le Gouvernement du Soviet ne saurait reprendre de leur sort.

Diamandy

[Arh. M.A.E., fond 71-1914, E-2, partea a II-a, vol. 34, f. 69]

8. 24 decembrie 1917/6 ianuarie 1918, Paris, Telegrama lui Victor Antonescu⁴, ministrul român în Franța, privitoare la discursul prim-ministrului Lloyd George⁵, în care s-a făcut referire și la necesitatea ca Austro-Ungaria să acorde autonomie naționalităților din imperiu

¹ Lev Davidovici (Bronstein) Troțki (1879-1940), lider al sovietului din Sankt Petersburg în anul 1905. Arestat, el a reușit să evadeze și a locuit în Austria, în Franța și SUA. În mai 1917 a revenit în Rusia și după o lungă ezitare între bolșevici și menșevici, i s-a alăturat lui Lenin în august 1917. A condus sovietul de la Petrograd în toamna anului 1917 și a fost primul comisar pentru afaceri externe. În martie 1918 a devenit comisarul poporului pentru război și a prezidat Comitetul militar revoluționar. Este considerat fondatorul Armatei Roșii. A elaborat teza revoluției bolșevice mondiale. I s-a opus permanent lui Stalin, motiv pentru care a fost înlăturat din funcțiile oficiale, din momentul în care acesta a preluat conducerea în Uniunea Sovietică. A fost expulzat din țară în 1929 și a trăit în exil, ultimul domiciliu fiind în Mexic. A fondat o nouă organizație revoluționară – Internaționala a IV-a. A fost asasinat de un agent al serviciilor secrete sovietice.

² Rada – parlamentul revoluționar ucrainean. A fost înființată la 4/17 martie 1917 și a funcționat până la sfârșitul anului 1918. A fost condusă de etnograful și istoricul Mihailo Grușevski. Pe timpul scurtei sale existențe a fost principala instituție a statului ucrainean ce a luat naștere pe fondul izbucnirii revoluției în Rusia. A avut nouă sesiuni plene, opt în 1917 și una în 1918.

³ Alexei Maximovici Kaledin (1861-1918), general de cavalerie, participant la Mișcarea Albă. A absolvit Academia Marelui Stat-Major. În 1903 a fost numit șef al Școlii Militare Căzăcești din Novocerkassk. În 1906 devine asistentul șefului de stat-major al trupelor căzăcești de pe Don. În 1907 obține gradul de general-maior. În 1910 este numit comandant al Brigăzii 2 din cadrul Diviziei 11 Cavalerie, iar în 1912 – comandant al Diviziei 12 Cavalerie. Este ridicat în gradul de general-locotenent în 1914 și general de cavalerie în 1915. Tot în 1915 devine comandant al Corpului 12 Armată, și din aprilie 1916 – comandant al Armatei 8. A participat la ofensiva Brusilov. În 1917 a fost ales Ataman al cazacilor de pe Don. A luptat împotriva bolșevicilor.

⁴ Victor Antonescu (1871-1947), om politic român, membru de frunte al Partidului Național-Liberal. A fost trimisul diplomatic al României în capitala Franței, fiind înlocuit din funcție de guvernul Marghiloman. Șefia Legației de la Paris a fost asigurată de George Crețeanu, acreditat în Spania. După război a deținut postul de ministru al justiției (1934-1935), de finanțe (1935-1936) și de externe (1936-1937) în guvernele conduse de Gheorghe Tătărescu (1934-1937). A funcționat și ca ambasador la Paris.

⁵ David Lloyd George (1863-1945), om politic britanic de orientare liberal. În timpul războiului a fost ministru al munițiilor (1915-1916), al războiului (1916). La 6 decembrie 1916 a devenit prim-ministru al Marii Britanii, funcție pe care a exercitat-o până la 19 octombrie 1922.